

Жох І. П.,
аспірант

Львівського національного університету імені Івана Франка

СОМАТИЧНИЙ КОМПОНЕНТ CABEZA В ЕМОТИВНИХ
ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЯХ В ІСПАНСЬКІЙ МОВІ

Анотація. У статті подані основні класифікації емоцій та визначення емотивних фразеологічних одиниць. Охарактеризовано та виділено в групі іспанські емотивні фразеологічні одиниці із соматичним компонентом *cabeza*.

Ключові слова: емоція, фразеологічна одиниця, соматичний компонент, емотивна лексика.

Постановка проблеми. Сучасна мовознавча наука розглядає мову в нерозривному зв'язку з мовцем. Мова є вмістилищем національних, культурних, історичних здобутків певного народу, певною характеристикою ментальності та відображенням емоційності. Можна сказати, що мова не лише відображає особливості певної культури, але й допомагає створювати її. В. Дем'янков зазначає, що мова як загальний когнітивний механізм є системою знаків, що відіграють певну роль у репрезентації (кодуванні) і трансформуванні інформації [1].

Вивчення фразеологічних одиниць є необхідним компонентом дослідження лінгвальної ментальності певного народу. Фразеологічні одиниці містять досвід, накопичений протягом тисячоліть та відображають концептуальний прошарок свідомості народу. Можна сказати, що вони є вмістилищем шаблонів, якими оперує людина, своєрідним відзеркаленням національного світобачення того чи іншого народу. Фразеологічні одиниці є чи не найважливішою ознакою опису картини світу індивідуальної та загальної. Проте, незважаючи на актуальність досліджень емотивності в лінгвістиці, і досі немає однозначного її визначення в мові. Так, В. Шаховський визначає емотивність як іманентно притаманну мові семантичну якість виражати системою своїх засобів емоційність як факт психіки, відображені в семантиці мовних одиниць соціальні та індивідуальні емоції [2]. І. Літвінчук називає емотивністю результат інтелектуальної інтерпретації емоційності, що транслюється в мові та мовленні [3].

Аналіз досліджень цієї проблеми підтверджується працями в галузі фразеології І. Кушнір, О. Пилипців, М. Охріменко, М. Лемського, О. Левченка, у галузі вивчення емотивного компоненту мови – працями А. Вежбицької, З. Фоміної, В. Шаховського, у галузі вивчення соматичних фразеологічних одиниць – працями О. Селіванової, Н. Стрілець, І. Білкової та інших.

Мета дослідження – виділити групи фразеологічних одиниць відповідно до наявності компоненту *cabeza*, які несуть емоційне забарвлення. Об'єктом дослідження є соматичні фразеологічні одиниці з компонентом *cabeza* на позначення емотивного стану.

Виклад основного матеріалу дослідження. Під час виокремлення фразеологічних одиниць ми користуватимемось семантично-прагматичною класифікацією Г. Войтака. Науковець виділяє: 1) ідіоматичні фразеологічні одиниці, де цілісне значення частково вмотивоване

значенням компонентів; 2) повністю ідіоматичні фразеологічні одиниці, де цілісне значення вмотивоване значенням компонентів; 3) фразеологічні одиниці ідіоматично прозорі, де тип фраз створюється реалізацією зв'язаних значень слів; 4) фразеологічні одиниці ідіоматично не прозорі, у яких цілісне значення не вмотивоване значенням компонентів і які найчастіше створюються шляхом алітерації; 5) неідіоматичні фразеологічні одиниці, де дієслово є в нелексикалізованій конструкції [4].

У цій статті буде проаналізовано концепт *cabeza* як елемент творення фразеологічних одиниць. Також буде проаналізовано цей елемент у емотивному контексті – відповідно до наявності позитивного чи негативного забарвлення. Більшість фразеологізмів сформовано на основі метафори й метонімії. Дослідженнями теорії метафори займалися науковці Дж. Лакофф, М. Джонсон, М. Тернер та інші. Зокрема, М. Джонсон зазначає, що розуміння світу ґрунтується на нашому фізичному досвіді, та моделює схематичні структури, довкола яких організовується наш досвід [5]. Таким чином, бачимо, що фразеологічні одиниці є вмотивованими, оскільки існують когнітивні механізми, які пов'язують пряме значення з фразеологічним, хоча іноді ці механізми важко прослідкувати через історичну віддаленість. Соматичний компонент пов'язаний із психологічними й соціальними характеристиками людини, просторовими орієнтаціями.

У дослідженнях емотивних фразеологічних одиниць є важливий поділ емоцій на позитивно та негативно забарвлені. Існує багато поділів емоцій. Одні дослідники виділяють дві-три базові емоції (Б. Мюер, В. Уотсон, А. Вайнер і Г. Грем), інші – подають значно ширшу класифікацію, яка складається з восьми-десяти (А. Томкінс, М. МакДугал, Р. Плутчік та К. Ізард). Ми зупинимось на класифікації фундаментальних емоцій К. Ізарда, який виділяє інтерес, радість, здивування, гнів, відразу, презирство, страх, сором, сум і провину [6]. З них позитивно забарвленими є інтерес, радість, здивування, а негативно забарвленими є гнів, відразу, презирство, страх, сором, сум і провина.

Як бачимо, негативних емоцій виділено значно більше, ніж позитивних. У наших попередніх дослідженнях ми зауважували, що фразеологічних одиниць для позначення негативних емоцій теж є значно більше, ніж тих, які позначають позитивні.

Звичайно, у мові є фразеологічні одиниці, які не несуть жодного емоційного забарвлення, проте бачимо, що цей соматичний компонент є дуже важливим і широко застосовується. Наприклад, *cabesa de testamento* (букв. голова заповіту) – початок заповіту, *cabesa de proceso* (букв. голова процесу) – початок суду, *cabesa de un camino* (букв. голова дороги) – початок дороги, *estación de cabeza* (букв. станція голови) – кінцева станція. Знаходимо порівняння з природою у *cabesa de ajo(s)* (букв. головка часнику) – головка часнику, *cabesa de gigante* (букв. голова гіганта) –

соняшник. Та фразеологічні одиниці, спрямовані на спрямовані на суспільну сферу: *cabeza de casa /de linaje* (букв. голова дому) – голова дому, *cabeza de familia* (букв. голова сім'ї) – голова сім'ї, *el cabeza de una organización* (букв. голова організації) – керівник організації. Ці фразеологічні одиниці ми вважаємо емоційно нейтральними.

Для нашого дослідження проаналізовано більше ста фразеологічних одиниць зі складовою *cabeza*. Для початку розглянемо фразеологічні одиниці з позитивною конотацією.

Емоцію **радісті** виражають такі фразеологічні одиниці: *levantar /alzar la cabeza* (букв. підняти голову) – повернути свою удачу, отримати підвищення, бути гордим чи радим

hacer cabeza (букв. робити голову) – бути лідером
escarmentar en cabeza ajena (букв. провчити на чужій голові) – вчитись на чужих помилках, радіти уникненню помилки

de buena /de gran cabeza (букв. хорошої/великої голови) – щасливчик

tener mucha cabeza (букв. мати багато голови) – бути розумним

tener la cabeza a pájaros (букв. мати голову у птахах) – бути легковажним

tener la cabeza llena de aire (букв. голова повна повітря) – бути безтурботним

cabeza de olla (букв. голова каструльки) – краща частина

Отже, бачимо, що *cabeza* ототожнюється з важливістю, і за допомогою цього компоненту надається керівна роль. Емоцію радості бачимо як рух вгору під час підняття голови у розмірі голови та її наповненості. Тобто голова є вмістилищем радості.

Інтерес виражають такі фразеологічні одиниці:

abrir la cabeza (букв. відкрити голову) – бути готовим до чогось нового

sentar la cabeza (букв. садити голову) – братись за справу

echar / hundir de cabeza las vides y otras plantas (букв. викидати з голови траву) – захоплено про щось розповідати =

aprender de cabeza, o de memoria (букв. вчити з голови чи пам'яті) – бути зацікавленим

dar con la cabeza en las paredes (букв. давати головою об стінку) – бути зацікавленим

irsele a uno la cabeza (букв. пішла голова) – шаленіти від чогось

Llevar en la cabeza (букв. нести голову) – постійно носити в голові

meter cabeza (букв. впахати голову) – сунути носа, цікавитись чимось

tornar cabeza a una cosa (букв. повертати голову до якоїсь речі) – ставитись дуже уважно й з інтересом до чогось

andarsele a uno la cabeza (букв. голова ходить кругом) – любити якусь справу

ponerse a uno en la cabeza una cosa (букв. вставити в голову) – заціклитись

meter la cabeza en un puchero (букв. запихати голову в горщик) – цікавитись

З представлених прикладів бачимо, що голова є вмістилищем емоції інтересу. Також такі дві протилежні дії, як статичність, тобто відсутність руху (наприклад, сиді-

ти), і рух (наприклад, крутитись, повертати, ходити), показують зацікавлення.

Отже, із соматичним компонентом *cabeza* ми виділили лише дві групи позитивно забарвлених фразеологічних одиниць, а саме радість та інтерес. Емоція здивування не представлена фразеологічними одиницями із цим соматичним компонентом.

Набагато численнішими є фразеологічні одиниці, які несуть негативне навантаження. На цю закономірність було вказано й в інших наших дослідженнях. Серед них ми виділили групу фразеологічних одиниць, які відображають емоцію **гніву**:

otorgar de cabeza (букв. відторгнути щось) – не приймати, гнівно відмовляти

no dejar / no quedar titere con cabeza (букв. не залишати нічого, використовуючи голову) – не тямити себе від люті

clavar un clavo con la cabeza (букв. забивати цвяхи головою) – дратувати

parar a uno en la cabeza (букв. зупинити когось в голові) – змусити замовкнути

perder la cabeza de ira (букв. втратити голову від злості) – втрачати голову

dar en la cabeza a uno (букв. дати в голову) – зіпсувати щось

calentarle / quebrarle a uno la cabeza (букв. підігрівати/ ламати голову) – злити

Отже, бачимо, що руйнація та акти фізичної наруги виражають гнів. Загалом це є вмотивовано, оскільки людина в гніві може щось розбити, зламати чи здійснити інші вчинки, які б ніколи не зробила в стані спокою. Таким чином, фразеологічні одиниці певною мірою заміщують дію, тим самим показуючи, як почуває себе людина.

Презирство найчастіше показують, порівнюючи голову із чимось негативним або погано описуючи голову. Також маленький розмір голови показує відсутність поваги.

cabeza torcida (букв. скручена голова) – лицемір

cabeza de fierro (букв. залізна голова) – підставна людина, зрадник

cabeza loca no quiere toca (букв. голова божевільна не хоче капелюха) – дурням закон не писаний

la cabeza, blanca, y el seco, por venir (букв. голова біла, але сухий на прихід) – хоч і з сивою головою, але без розуму

Також є численною група фразеологічних одиниць, які містять компонент *cabeza* та називають людину з дуже обмеженими розумовими здібностями, з якою не варто мати справи, бо можна собі нашкодити. Саме так можна виразити презирство до когось.

cabeza de alcornoque (букв. голова коркового дерева) – пустоголовий, нерозумна людина

flaco de cabeza (букв. худий головою) – нерозумна людина

cabeza de chorlito (букв. голова кулика) – нерозумна людина

cabeza redonda (букв. кругла голова) – нерозумна людина

tala cabeza (букв. погана голова) – нерозсудлива людина

tocado de la cabeza (букв. до торкнутий до голови) – нерозумна людина

cabeza de tarro (букв. глиняна голова) – нерозумна людина

Презирство показує небажання мати справу з нерозумною людиною.

Страх показується больовими чи неприємними відчуттями, а також можливістю позбутись голови через невиконання якоїсь справи чи завдання.

escarmentar en cabeza ajena (букв. бити по чужій голові) – боятись не повторити чужу помилку

dolerle a uno la cabeza (букв. болить голова) – боятись втратити авторитет

no diga la lengua, por lo pague la cabeza (букв. не вимовляти ранише, ніж помітить голова) – боятись за якусь справу

en volviendo la cabeza (букв. повертаючи голову) – працювати з-під батога

por su cabeza (букв. своєю головою) – відповідати за щось своєю головою

Звичайно, життя без голови неможливе. І для залякування використовуються різного роду варіанти позбавлення голови. Також, боячись за щось, людина каже, що відповідає за це головою, тобто чимось дуже важливим.

Сором теж є досить численною групою. Ця емоція відображається рухом голови чи якогось об'єкта на ній донизу, що теж є мотивовано. Бачимо, що людина хоче заховати голову, коли їй соромно.

bajar la cabeza (букв. опустити голову) – бути засоромленим

calar el sombrero en la cabeza (букв. ввіхати капелюх в голову) – ховатись від сорому, хотіти провалитись крізь землю

jugar la cabeza (букв. грати головою) – втекти після ганебного вчинку

Сум асоціюється з больовими відчуттями та рухом вниз, а також із відсутністю місця для голови. Коли на емоційному рівні є відчуття суму, це порівнюється з фізичним болем.

cuando la cabeza duele, todos los miembros duelen (букв. коли болить голова, то все болить) – часто зазнавати невдачі

descomponerse a uno la cabeza (букв. відділяти голову) – відчувати тугу

dar de cabeza (букв. дати голову) – втратити авторитет, збанкрутувати, потерпіти невдачу

dar con la cabeza en las paredes (букв. битись головою об стінку) – бути безсилим від проблем чи проблемної ситуації

ir cabeza abajo (букв. голова донизу) – розорятись

andarle la cabeza (букв. пішла голова) – бути під загрозою звільнення

doblar / bajar la cabeza (букв. зігнути/нагнути) – змиритись

no tener dónde volver la cabeza (букв. не мати, де повернути голову) – не мати житла

Провина асоціюється з діставанням чогось, тобто голова є вмістилищем як для чогось позитивного, так і негативного.

levantar / sacar de su cabeza alguna cosa (букв. витягувати щось із голови) – вигадувати через провину чи з метою приховання провини.

З проведеного аналізу бачимо, що представлені практично всі негативні емоції у фразеологічних одиницях із компонентом *cabeza*. Підсумовуючи, варто зазначити, що больовими відчуттями в голові виражаються емоції суму та страху. Рухом вниз – емоцією сорому, а руйнацією – емоцією гніву. Презирство виражається негативним порівнянням голови чи вказівкою на її малий розмір. Провина ж асоціюється з рухом назвни. У проаналізованих фразео-

логічних одиницях із негативним забарвленням не виділено лише емоцію відрази.

Висновки. У нашому дослідженні ми дали характеристику емотивності та виокремили у відповідні групи фразеологічні одиниці, що позначають позитивні та негативні емоції із соматичним компонентом *cabeza*. Зазначимо, що фразеологічні одиниці є одним із найскраповіших проявів національно-культурної специфіки кожної мови. Результати дослідження можуть бути використані в курсі фразеології, перекладу, когнітивної лінгвістики. Вважаємо, що в подальшому варто проводити аналіз емотивних фразеологічних одиниць.

Література:

1. Демьянков В. Когнитивная лингвистика как разновидность интерпретационного подхода / В. Демьянов // Вопросы языкознания. – 1994. – № 4. – С. 17–37.
2. Шаховский В. Категоризация эмоций в лексико-семантической системе языка / В. Шаховский. – Воронеж : ВГУ, 1987. – 191 с.
3. Літвінчук І. Прагматика емотивного тексту : автореф. дис. ... канд. філолог. наук / І. Літвінчук. – К., 2000. – 17 с.
4. Wotjak G. Las lenguas, ventanas que dan al mundo: el léxico como encrucijada entre morfosintaxis y cognición: aspectos semánticos y pragmáticos en perspectiva intra e interlingüística / G. Wotjak. – Salamanca : Ediciones Universidad de Salamanca, 2006. – 176 p.
5. Лакофф Дж. Метафори, которми ми живем / Дж. Лакофф, М. Джонсон // Теория метафоры. – М. : Прогрес, 1990. – С. 387–415.
6. Изард К. Психология эмоций / К. Изард. – М. ; Х. ; Минск ; СПб., 1999.
7. Алефіренко М. Теоретичні питання фразеології / М. Алефіренко. – Х. : Вища школа, 1987. – 136 с.
8. Вежбицкая А. Язык. Культура. Познание / А. Вежбицкая. – перевод с англ. – М. : Русские словари, 1997. – 411 с.
9. Кульчицький О. Світовідчування українця / О. Кульчицький // Українська душа. – К., 1992. – С. 48–68.
10. Курчаткина Н. Фразеология испанского языка / Н. Курчаткина, А. Супрун. – М. : Высш. школа, 1981. – 144 с.
11. Левченко О. Фразеологічна символіка: лінгвокультурологічний аспект : [монографія] / О. Левченко. – Л. : ЛРІДУ НАДУ, 2005.
12. Трофімова О. Фразеологічні одиниці на позначення негативної емоційної дії в англійській і українських мовах / О. Трофімова // Філологічні трактати. – 2010. – № 1. – С. 88–95.
13. Jimenez A. Diccionario espasa dichos y frases hechas/ A. Jimenez. Madrid : Espasa, 1997. – 516 s.

Жох И. П. Соматический компонент *cabeza* в эмотивных фразеологических единицах испанского языка

Аннотация. В статье представлены основные классификации эмоций и определения эмотивных фразеологических единиц. Охарактеризованы и выделены в группы испанские эмотивные фразеологические единицы с соматическим компонентом *cabeza*.

Ключевые слова: эмоция, фразеологическая единица, соматический компонент, эмотивная лексика.

Zhokh I. Somatic component *cabeza* in emotive phraseological units in Spanish

Summary. The article contains the basic definitions and classifications of emotions emotive phraseological units. There are characterized and identified groups of emotive Spanish phraseological units with somatic component *cabeza*.

Key words: emotion, phraseological unit, somatic component, emotive vocabulary.